

Píše Michal Topor

(E*forum, 21. 12. 2022)

Jako 19. svazek *Sebraných spisů Jana Patočky*, od roku 1996 vydávaných nakladatelstvím OIKOYMENH, vyšly před několika dny Patočkovy **Filosofické deníky. Nepublikované záznamy z let 1946-1950**. Provenienci a povahu tohoto textu nastiňuje v *Edičním komentáři* Ivan Chvatík: „poznámky“ byly „obsaženy v jedenácti školních sešitech, které časově navazují na dva podobné sešity nadepsané *Studie k pojmu světa I* a *Studie k pojmu světa II*“, jejichž obsah už byl publikován ve svazku *Fenomenologické spisy III/I. Nitro a svět. Nepublikované texty ze 40. let* (eds. I. Chvatík, J. Frei a J. Pulc, 2014). Stojí za zaznamenání – a editor svazku na to upozorňuje v závěrečném poděkování –, že naznačený širší soubor, přítomný nyní ve dvou svazcích Patočkových spisů, vyšel již v roce 2021 péčí Eriky Abrams v Paříži francouzsky (*Carnets philosophiques. 1945-1950*).

Živinou zápisků není vnější dění. Patočka jako by si poznámky uložil jako úkol, svého druhu filozofický experiment, ve snaze usoustavit i rozhýbat své myšlení: „Nespokojenost s těmito poznámkami. Někdy se zdají uzavírat více, než ukazuje první pohled. Při rozboru vadnou v nic. Dlouhé hledání a nic na jeho dně. Člověk bez disciplíny, kterou by se dovedl překonat. Cizí pomocí jednou se podařilo nahlédnout někam, kde se rozvírají galerie smyslu, jedna z druhé rostoucí. To možno však jen ve zvláštním napětí, pod velikým tlakem. Tyto poznámky nevyhovují požadavku ‚tlaku‘ – jen kontinuita velké, absorbující práce. Pro tu však musí být předem naražena pravá žíla. Tyto poznámky jsou pokusy najít ji. Původně byla to technika úmyslné formace, koncentrace, která vynucovala obraznost myšlenkovou. Úmyslem bylo dirigovat myšlenku dopředu, podle jistých hesel a pojmů, které se zdály důležité. Nyní technika jaksi a posteriori“ (14. 12. 1946 /s. 61/).

Dominantou zápisků jsou témata vlastní filozofickému diskurzu v jeho historické a intertextové (tradiční) šíři i aktuálnosti. Jejich prizmatem je tak možné zahlédnout fasety nejčasovějších debat – viz např. odstavce o Sartrovi a Heideggerovi – či stopy zaujetí, které Patočka v téže době propracovaněji uplatnil jinde (kupř. poznámky o Sókratovi, Masarykovi či Hegelovi; jde ale především o specifická problémová rezidua, uzlové otázky à la: „Odkud se běže tedy struktura ve vněmovém soudu?“ /s. 99/). Podobně jako diskurzy existují ve vzájemných propleteních a průmětech, následuje i Patočka místy také některé podněty literární, byť tak činí jen velmi sporadicky a vlastně zprostředkovaně (např. Lautréamonta čte s Bachelardem /s. 16/) a fragmentárně, v evokacích a citátech. Literatura je navíc i tu vtahována do hry filozofických asociací. Tomu ostatně odpovídá Patočkův výčet „básníků, kteří byli zároveň komentáry“ (takto tu stojí Dante, Goethe, Kollár a Auden, a to

s konstatováním: „Zvláštní druh poezie, reflexivní a reflektovaná“, s. 332). Ještě zřetelněji pak tematizuje Patočka nutnou provázanost krásy a reflexe v glose k citátu z knihy Leona Vivanteho *La poesia inglese* (25. 2. 1949 /s. 424/). Pozoruhodná je i jeho úvaha o psaní jako „formě myšlenkové samoty“, „osamělého opojení“ (v souvislosti s faktem Sókratova „nepsaní“, odpovídajícím „dialektičnosti jeho myšlenky“ /s. 27/). Za povšimnutí stojí rovněž zmínka o přednášce „Filozofie v beletrii a beletrie ve filozofii u současných Francouzů“, kterou Patočka přednesl 21. října 1947 v Literárněhistorické společnosti, jejíž znění se však nedochovalo (s. 254, pozn. 443). V únoru 1948 se Patočka mezi tezemi na téma vztahu pojmů metafyziky, poznání a jazyka v několika menších exkurzech dotkl také otázky jazyka „básnického“, resp. „básnické řeči“ jako „zvláštního druhu značení“ (s. 277) a hodlal „studovat způsob výrazu (problém lyrické řeči)“ v konfrontaci s poezií Stéphana Mallarméa (s. 282). Jen jedinkrát Patočka v těchto svých zápiscích dospěl k celistvější interpretaci beletristického díla, resp. autorské figury, a to když se pokusil rozlišit Racinovu a Corneillovu pozici vzhledem k „sociálnímu ideálu“ jejich času (25. 12. 1948 /s. 416–417/).

Mezi texty z Patočkovy pozůstalosti představují *Filozofické deníky* ojedinělý úkaz. Jak bylo řečeno, kdo by čekal *privatissimum*, zpověď, introspekci, ba zásvit vnějších událostí, nenajde mnoho, leda náznaky, jako jsou zmínky o hovorech s Emilem Utitzem, nebo – temněji – drobné úvahy o démoničnosti materialismu z 22. února 1948 či o emigraci z května téhož roku (s. 288, 300). V roce 1948 také nabývá na intenzitě potýkání s myšlením Marxovým: „Sebeodcizení, fakt, že člověk není ve světě doma, tato rána, kterou chce Marx zacelit, je nezhojitelná. Jeho vlastní pokus je jen dokladem toho, jak rána jde hluboko“ (23. 5. 1948 /s. 316/). K témuž směřují také o něco pozdější aforistické řádky: „Pohodlní revolucionáři: udělej se co nejprostším a nejsprostším; omez se na nejvšednější a nejhoupější životní požadavky; nic nechtěj původního a mimořádného; a můžeš být šosákem, který plave s dobrým svědomím v revolučním proudu“ (5. 1. 1950 /s. 483/). I v poúnorových letech si tak Patočkovy zápisky na jedné straně podržují fakturu filozoficky zaujatého komentáře a těkavého tázání, příkladně: „Bez horizontu možností, které se při porozumění vylučují, není porozumění možné; to znamená, že kolem daného faktu se rozklenuje imaginární ‚prostor‘; nevyplývá z této metafory něco pro ‚prostor‘ vůbec?“ (14. 4. 1950 /s. 555/). Polemické zahrocení některých záznamů nicméně četbu orientuje přece jen složitěji, směrem k rozpravě politicky překerní a iritované.

Jan Patočka: *Filozofické deníky. Nepublikované záznamy z let 1946–1950*, ed. Ivan Chvatík. Praha: OIKOYMENH, 2022 (Sebrané spisy Jana Patočky, sv. 19), 594 s.